

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВАГІТНОСТІ Й БАТЬКІВСТВА В МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ

DIAGNOSIS OF PREGNANCY AND PATERNITY PREPAREDNESS IN YOUNG PEOPLE AT THE PREPARATION STAGE

Стаття присвячена актуальній проблемі необхідності діагностики готовності молодих людей до вагітності й батьківства та аналізу наявних шляхів її вирішення. У статті наводяться результати дослідження готовності молодих людей до батьківства, які можуть бути використані для більш ефективного й адресного вирішення проблем життєдіяльності молододі сім'ї як окремої соціальної категорії та формування державної політики щодо них як частини державної сімейної політики. Описані результати проведеного експериментального дослідження рівня сформованості компонентів готовності молодих людей до батьківства. Висунуто припущення, що процес соціально-психологічного супроводу молоді на етапі підготовки до вагітності й батьківства буде ефективним, якщо реалізувати такі завдання: створення позитивного емоційно-забарвленого клімату серед молодих людей; підвищення рівня психологічної готовності до батьківства; формування готовності будувати конструктивні взаємини в сім'ї; вироблення вміння долати перешкоди в установленні емоційних контактів; підвищення престижу інституту сім'ї та перспективи народження дітей. Охарактеризовані особливості діагностичної роботи, яка проводилася на основі виділених чотирьох компонентів готовності молодих людей до батьківства: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-діяльнісного, комунікативного й емоційно-регулятивного компонентів. Висвітлюються результати діагностичного дослідження за мотиваційно-ціннісним компонентом, який передбачав визначення рівня особистісної зрілості молодих людей (тест-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха) та наявності або відсутності позитивної установки на народження дитини (методика дослідження репродуктивної установки «Факти, що асоціюються з народженням дитини в сім'ї» В.В. Бойка в модифікації О. Карімової). Когнітивно-діяльнісний компонент готовності передбачав вимірювання рівня змістових знань щодо батьківства (авторський опитувальник «Визначення рівня знань щодо майбутнього батьківства» та оцінювання себе в ролі майбутнього батька (матері) – методика «Усвідомлене батьківство» М. Ерміхіної, Р. Овчарової). Комунікативний компонент передбачав визначення рівня комунікативної установки (методика діагностики комунікативної установки В. Бойка) та за емоційно-регулятивним компонентом вимірювався рівень емоційної ефективності в спілкуванні за методикою діагностики перешкод у встановленні емоційних контактів В.В. Бойка.

Ключові слова: батьківство, мотиваційно-ціннісний компонент, когнітивно-діяльнісний

компонент, комунікативний компонент, емоційно-регулятивний компонент.

The article is devoted to the urgent problem of the need to diagnose the readiness of young people for pregnancy and parenthood and to analyze the existing ways of solving it. The article presents the results of the study of young people's readiness for parenthood, which can be used for more effective and targeted solutions to the problems of young families as a separate social category and the formation of public policy towards them as part of public family policy. The results of the conducted experimental research of the level of formed components of young people's readiness for parenthood are described. The study suggested that the process of social and psychological support of young people in preparation for pregnancy and parenthood will be effective if the following tasks are implemented: creating a positive emotionally colored climate among young people; increasing the level of psychological readiness for parenthood; formation of readiness to build constructive relationships in the family; developing the ability to overcome obstacles in establishing emotional contacts; increasing the prestige of the family and the prospects of having children. The peculiarities of the diagnostic work, which was carried out on the basis of the selected four components of young people's readiness for parenthood are characterized, namely: motivational and value-based, cognitive and activity-based; communicative, emotional and regulatory components. The paper describes the results of the diagnostic study on the motivational and value-based component, which involved determining the level of personal maturity of young people (test-questionnaire of personal maturity by Yu.Z. Gilbukh) and the presence or absence of a positive attitude to childbirth (methods of reproductive attitude "Facts associated with the birth of a child in the family" by V. Boiko in the modification of O. Karymova). The cognitive and activity-based component of the readiness included measuring the level of content knowledge about parenthood (author's questionnaire "Determining the level of knowledge about future parenthood" and assessing oneself as a future father (mother) – Methods "Conscious parenthood" by M. Yermikhina, R. Ovcharova). The communicative component involved determining the level of communicative attitude (method of diagnosing the communicative attitude by V. Boiko), and the level of emotional efficiency in communication was measured by the method of diagnosing obstacles in establishing emotional contacts by V. Boiko.

Key words: parenthood, motivational and value-based component, cognitive and activity-based component, communicative component, emotional and regulatory component.

УДК 378:159.9:316.25
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.11>

Паскаль О.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
психології і педагогічних інновацій
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Колбіна Л.А.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
психології і педагогічних інновацій
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що молоді сім'ї в процесі становлення й життєдіяль-

ності зазнають труднощів, які якісно впливають на їхній розвиток. У складних соціально-економічних умовах, що характеризують українське суспіль-

ство, молоді люди продовжують створювати сім'ї, народження дітей, можливо, створюють міцну, щасливу сім'ю. Однак не завжди можна вирішити власними зусиллями, навіть за допомогою фахівців проблеми, які виникають в молодій сім'ї, зокрема труднощі на етапі підготовки до вагітності та батьківства. Тому важливо не тільки виявити основні проблеми, що виникають у молодій сім'ї, а й знайти шляхи їх вирішення в сучасних умовах розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема готовності молоді до батьківства була актуальна на всіх етапах розвитку суспільства. Її досліджували такі українські вчені, як І. Бех [2], Г. Костюк [6], С. Максименко [9] та ін., і зарубіжні психологи: Л. Божович [3], А. Варга [4], Е. Еріксон [13], І. Кон [6], Р. Овчарова [10].

Аналіз наукових праць свідчить, що напрями дослідження проблеми готовності до материнства та батьківства доволі широкі й розглядаються вченими в контексті таких підходів: психологічна готовність до материнства та батьківства відображена в працях Т. Гур'янової, Н. Гусак, А. Захарова, Н. Максимовської, С. Мещерякової, Г. Філіпової, Р. Хавула та інших. Так, С. Акутіною проаналізовані домінуючі стратегії, світоглядні позиції, спрямовані на формування ставлення до батьківства та особливостей його реалізації [1]. Українським науковцем О. Ярошинською в процесі дослідження розвитку поглядів на інститут батьківства в історії української етнопедагогіки виділено й обґрунтовано періоди його становлення [14]. Погляди щодо реалізації батьківства та повноцінного виховання особистості дитини описані О. Духновичем.

Мета статті полягає в діагностичному вивченні особливостей соціально-психологічного супроводу молодих людей на етапі підготовки до вагітності й батьківства та проведенні аналізу його результатів.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі експериментального дослідження з метою визначення рівня готовності до батьківства за мотиваційно-ціннісним компонентом проведено тест-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха та методику дослідження репродуктивної установки «Факти, що асоціюються з народженням дитини в сім'ї» В. Бойко в модифікації О. Каримової.

Метою тесту-опитувальника Ю. Гільбуха [5] є визначення рівня особистісної зрілості. Зрілість є результатом дорослішання, який залежить від віку, впливає як на організм людини загалом, так і на її особистість зокрема, а також на якості, які пов'язані із засвоєнням моральних норм, принципів міжособистісного спілкування, поведінки в колективі тощо. Тобто зрілість є фізіологічно закономірним процесом, для якого є характерний безперервний вплив соціуму. Як правило, чим старша людина, тим вищий рівень її особистісної

зрілості. У межах дослідження рівень особистісної зрілості особистості виражається сформованістю мотивів до створення сім'ї та народження дитини; вироблення й усвідомлення основних сімейних цінностей і готовності їх реалізовувати в процесі функціонування власної сім'ї та виховання дитини.

Результати проведеного дослідження за тестом-опитувальником особистісної зрілості Ю. Гільбуха свідчать, що більшість респондентів (53% респондентів експериментальної групи та 33,3% контрольної групи) мають задовільний і незадовільний рівні особистісної зрілості, 26,6% з експериментальної групи та 60 з контрольної групи – незадовільний рівень, менша частина (13,3% осіб з експериментальної групи та 6,6% контрольної групи) – високий рівень, зовсім незначна частина (6,6% опитаних експериментальної групи) – дуже високий рівень. Така тенденція не може не засмучувати, адже рівень особистісної зрілості прямо впливає на готовність до створення сім'ї, народження й виховання дітей.

Також ця методика дає змогу оцінити особистісну зрілість за п'ятьма аспектами, такими як мотивація досягнень, ставлення до свого «Я» («Я» – концепція), почуття громадського обов'язку, життєва установка, здібність до психологічної близькості з іншою людиною.

За результатами показників різних аспектів особистісної зрілості можемо стверджувати, що більшість опитаних експериментальної та контрольної груп мають задовільний рівень визначених аспектів особистісної зрілості. Задовільний рівень можна вважати таким, для якого є характерна позитивна динаміка, яка під впливом низки «гальмуючих» факторів перешкоджає переходу до вищих рівнів особистісної зрілості. До «гальмуючих» факторів можна зарахувати вік і його особливості, умови та соціальне оточення, у якому проживає та з яким взаємодіє індивід протягом тривалого часу.

Проаналізувавши всі аспекти, виокремили ті, які найбільшим чином впливають на формування готовності до батьківства: ставлення до свого «Я», здібність до психологічної близькості з іншими людьми. Незадовільний рівень за цими аспектами займає найбільший відсоток опитуваних. Це говорить про те, що більшість молодих людей невпевнена у своїх можливостях, незадоволена своїми знаннями, уміннями та навичками, має неадекватний рівень самооцінки (завищена або занижена самооцінка). Нездатність до психологічної близькості перешкоджає налагодженню взаємин з іншими людьми, зокрема з чоловіком (дружиною), дитиною; характеризується невмінням і небажанням слухати й чути співрозмовника; відсутністю потреби в духовній близькості.

Підводячи підсумок після проведення методики, можна сказати, що більшість респондентів має високий відсоток задовільного та незадовіль-

ного рівня особистісної зрілості, це, у свою чергу, свідчить про те, що більшість молодих людей усупереч фізіологічній зрілості має психологічну незрілість, яка впливає на світогляд, формує нестійкі погляди на життя, віддаляє перспективу створення сім'ї та народження дітей.

Також на цьому етапі виявляли й оцінювали наявність позитивної установки на народження дитини за допомогою методики дослідження репродуктивної установки «Факти, що асоціюються з народженням дитини в сім'ї» В. Бойка в модифікації О. Каримової. Метою цієї методики є виявлення ставлення респондентів до факту народження дитини. Респондентам потрібно було з 21 представленого судження обрати 10 тих, які асоціюються в них із народженням дитини, й оцінити їх за 10-бальною шкалою (10 балів тому факту, який найбільше відповідає народженню дитини, 1 бал – факту, який найменше відповідає народженню дитини).

Результати діагностування репродуктивної установки молоді показують, що в опитаних експериментальної групи переважає об'єктивна установка щодо факту народження дитини, на другому місці є негативна установка, а найменший показник відповідає позитивній репродуктивній установці.

У контрольній групі простежуються дещо інші результати: перше місце посідає негативна установка, на другому місці – позитивна установка, на третьому – об'єктивна установка. Такі результати свідчать про те, що більшість опитаних респондентів обох груп має об'єктивну та негативну установки. Об'єктивна установка щодо факту народження дитини виражається в таких твердженнях: «діти – це хвилювання за їхню долю та майбутнє», «народження дитини – матеріальні труднощі», «дитина зміцнює сім'ю, почуття між подружжям» тощо, й означає, що молоді люди реально оцінюють ситуацію, відповідально ставляться до народження дитини та виконання своїх функціональних обов'язків щодо її розвитку й виховання. Негативна установка передбачає негативні наслідки народження дитини для суб'єкта («народження дитини – ризик для здоров'я», «дитина – проблема із житлом», «народження дитини – необхідність покинути роботу, колектив»). Як правило, молоді люди не можуть відмовитися від звичного способу життя й узяти на себе нову роль і відповідальність за іншу людину. На таку позицію може впливати незадовільний рівень особистісної зрілості.

На другому етапі діагностичного експерименту проводилося дослідження показників когнітивно-діяльнісного компонента, а саме визначення рівня знань особливостей батьківства. Для виявлення рівня знань молодих людей ми розробили авторський опитувальник, який включає 20 питань як із тестовими варіантами відповідей, так і прямих питань, на які потрібно дати розгорнуту відповідь.

Після обробки отриманих даних можна розглянути змістовні знання з боку трьох рівнів.

Низький рівень означає, що частина респондентів не знайома з такими поняттями, як «усвідомлене батьківство», «доула»; у них відсутній пізнавальний інтерес до вивчення актуальних питань, які стосуються батьківства, а також вони мають вузьке коло знань із питань розвитку та виховання дитини. Опитані із середнім рівнем знань ознайомлені зі стилями сімейного виховання, специфікою перебігу періоду вагітності жінки, особливостями розвитку дитини, але такого рівня недостатньо для досягнення ефективного результату в процесі підготовки до батьківства. Респонденти, які мають високий рівень знань, розуміють зміст понять «сім'я», «усвідомлене батьківство», «доула», «соціальна зрілість»; ознайомлені із законодавчою базою та її положеннями щодо батьківства й материнства, а також умовами отримання пакунка малюка; розуміють специфіку стилів сімейного виховання та їх вплив на особистість дитини.

Результати відповідей на відкрите питання опитувальника «Чи вважаєте Ви свій рівень обізнаності щодо питань батьківства високим? Яких знань бракує?» показали, що більшість респондентів визначили свій рівень знань як середній. Серед причин указані брак знань щодо догляду за новонародженою дитиною, незнання особливостей дитячої психології, специфіки використання оптимальних методів виховання дитини. Із шістдесяти опитаних обох груп тільки 5 чоловік правильно відповіли на питання «Хто така доула?» Такий результат є свідченням низької обізнаності молодих людей щодо особливостей психологічної підтримки вагітної жінки й тих спеціалістів, які можуть її надавати. Рівень знань чоловіків за результатами є дещо гіршим, ніж у жінок, що вказує на їхню інформаційну необізнаність і неготовність ефективно виконувати батьківські функції з розвитку та виховання дитини. Така ситуація вимагає розробки лекцій щодо засвоєння, поглиблення й закріплення знань щодо готовності до батьківства.

Ураховуючи попередні результати, потрібно детальніше дослідити когнітивно-діяльнісний компонент. Із цієї метою використана методика «Усвідомлене батьківство» М. Єрміхіної, Р. Овчарової [12], яка дає змогу діагностувати рівень усвідомленості батьківства, оцінити знання й уявлення респондентів про батьківство. За допомогою цієї методики можна визначити усвідомленість таких компонентів батьківства: батьківські позиції й почуття; батьківська відповідальність; установи й очікування; сімейні цінності і стиль сімейного виховання, а також батьківське ставлення. Опитувальник має дві форми – для чоловіків і жінок. Респондентам потрібно було відповісти на 48 питань, обравши варіант відповіді, який найбільше їм підходить. Перш ніж підрахувати отримані резуль-

тати, ми перевірили ступінь відвертості опитаних. Отже, більше ніж половина, приблизно 73,8%, відповідали на питання відверто та правдиво, і інших, 26,2%, виникли проблеми, так як вони не були відверті у відповідях.

Вивчення уявлень про батьківство в опитаних дало змогу виявити таке: найбільш високі показники обох груп мають такі шкали: «Батьківські позиції» (24,4), «Батьківські почуття» (24), «Батьківська відповідальність» (25), «Батьківське ставлення» (24,3).

В опитаних експериментальної групи високий показник з батьківського ставлення – 26,5, це означає, що молоді люди мають інтерес до дитини, того, чим вона займається; цікавляться домашніми справами, займають активну позицію в сімейному житті. У контрольній групі середній показник за цим компонентом є невисоким – 22,2. Це свідчить про незацікавленість та ізольованість від дитини.

В обох групах переважає усвідомленість у батьківській відповідальності, що вказує на те, що молоді люди об'єктивно оцінюють, приймають і виконують свою роль у сім'ї; беруть на себе відповідальність за розвиток і виховання дитини.

Середні показники за компонентом «батьківські почуття» в обох груп указує на деякі труднощі в установленні емоційного контакту (невміння розуміти почуття членів сім'ї і проявляти власні); прояв негативних емоцій під час роздумів про дитину.

Компонент – батьківська позиція відображає усвідомлення своєї внутрішньосімейної позиції. Для успішного функціонування інституту сім'ї та забезпечення сприятливого мікроклімату чоловік і дружина (батько і матір) мають займати рівноцінну позицію в керуванні, взаємодіяти з дитиною з позиції довіри та дружби, при цьому не втрачаючи свого авторитету й поваги.

Результати, отримані за цією методикою, констатують лише наявний рівень усвідомленості батьківства (знання й уявлення про батьківство) в цей період розвитку особистості. Це не означає, що невисокий рівень розвитку компонентів батьківства залишиться незмінним у процесі подальшого розвитку. За сприятливих фізіологічних (вік) і психологічних (психологічна готовність, репродуктивна установка тощо) умов рівень усвідомленості батьківства буде зростати.

Перейдемо до третього етапу дослідження, на якому визначався рівень схильності молодих людей до побудови конструктивних взаємин. Застосована методика діагностики комунікативної установки В. Бойка, яка спрямована на виявлення негативних видів комунікативних установок особистості щодо інших людей. До таких видів установок належать завуальована жорстокість у стосунках з людьми, у судженнях про них; відкрита жорстокість у ставленні до людей; обґрунтований негативізм у судженнях про людей; буркотіння; негативний особистий досвід спілкування з оточенням.

Більшість опитаних експериментальної та контрольної групи має середній рівень комунікативної установки (46,6% та 50% відповідно). Цей рівень свідчить про наявність виражених негативних установок, які можуть заважати особистості будувати конструктивні взаємини з іншими.

Толерантний рівень характерний лише для 13,3% учасників експериментальної групи та 10% контрольної групи, для яких характерна відсутність або невідчуття негативних установок, що дає змогу будувати безперешкодні контакти з людьми.

У респондентів обох груп показники за інтолерантним рівнем є високими, що вказує на наявність яскраво виражених негативних установок.

Для детальнішого дослідження необхідно визначити загальний рівень прояву компонентів негативних установок в обох групах і їх характерні особливості.

Проаналізуємо загальний рівень компонентів негативних установок. Високі показники в опитаних експериментальної та контрольної груп мають такі негативні установки, як завуальована жорстокість (66,6% і 53,3% відповідно) та відкрита жорстокість (66,6% і 80% відповідно).

Завуальована жорстокість у стосунках із людьми, у судженнях про них проявляється в тому, що особистість зовні демонструє терпимість, водночас їй часто притаманні, хоча й у прихованій формі, недоброзичливість і настороженість у стосунках із багатьма партнерами. Це може заважати молодим людям у пошуку шлюбного партнера, побудові конструктивних взаємин між членами сім'ї та з дитиною зокрема.

Відкрита жорстокість у ставленні до людей свідчить про те, що особистість демонструє власні негативні оцінки щодо більшості людей, які становлять її оточення.

Негативна комунікативна установка – негативний особистий досвід спілкування з оточенням, виявлена в 46,6% експериментальної групи та 66,6% контрольної групи. Цей компонент установки відіграє досить важливу роль у житті людини. Наявність негативного досвіду спілкування часто є бар'єром у налагодженні нових стосунків. Часто жінки та чоловіки відмовляються від народження власних дітей, тому що мали неприємний досвід догляду за дитиною (не зуміли заспокоїти дитину, налагодити спілкування з нею, коли дитина самотійно не хотіла йти на контакт, демонструючи своє небажання). Деякі молоді люди обирають самотність як спосіб життя через невдалі спроби побудувати взаємини з партнером.

Незначна кількість опитаних обох груп має високі показники за компонентами – обґрунтований негативізм (виражається в об'єктивно обумовлених негативних висновках про деякі типи людей та окремі сторони взаємодії) і буркотіння (схиль-

ність роботи необґрунтовані узагальнення негативних фактів у сфері взаємин).

Заключним, четвертим, етапом дослідження було визначення рівня емоційного складника особистості. На цьому етапі ми застосовували методику діагностики перешкод у встановленні емоційних контактів В. Бойка. Метою цієї методики є дослідження «перешкод» у встановленні емоційних контактів.

Після обробки отриманих результатів встановлено, що майже половина опитаних молодих людей має значну кількість перешкод у встановленні емоційних контактів.

Для респондентів експериментальної групи характерні такі перешкоди: на першому місці знаходиться неадекватний прояв емоцій – 40% – і негнучкість, невиразність емоцій – 40%; на другому місці – невміння управляти емоціями, дозувати їх – 33,3%; на третьому місці – небажання зближуватися з людьми на емоційній основі – 26,6%; останнє місце – домінування негативних емоцій – у 20% опитаних.

У контрольній групі простежуються такі результати: на першому місці стоїть небажання зближуватися з людьми на емоційній основі – 53,3%; на другому місці – невміння управляти емоціями, дозувати їх – 46,6%; на третьому – неадекватний прояв емоцій – 40%; останні місця посіли негнучкість, невиразність емоцій – 33,3%, домінування негативних емоцій – 6,6%.

Висновки. У результаті проведення констатувального експерименту визначено, що в молодих людей неповністю сформована готовність до вагітності й батьківства. Вони мають невисокий рівень особистісної зрілості, яка впливає на світогляд, позицію та погляди молоді щодо майбутнього батьківства. Але при цьому в них переважає об'єктивна установка до факту народження дитини. Також у більшості опитаних переважає недостатній рівень знань для успішного виконання батьківських функцій. У більшій частині молодих людей спостерігаються проблеми в налагодженні безперешкодних взаємин і позитивного емоційного контакту.

За мотиваційно-ціннісним компонентом виявлено невисокий рівень особистісної зрілості, який виражається сформованістю нестійких мотивів до створення сім'ї та народження дитини. При цьому в більшості переважає об'єктивна установка щодо факту народження дитини, яка означає, що молоді люди реально оцінюють ситуацію, відповідально ставляться до народження дитини та виконання своїх функціональних обов'язків щодо її розвитку й виховання.

За когнітивно-діяльнісним компонентом виявлено перевагу середнього рівня прояву показників, який включає знання щодо батьківства, а саме: розуміння сутності батьківства; механізмів форму-

вання батьківської та материнської любові; важливість психологічної підтримки протягом усього періоду вагітності й після; розуміння фізіологічних і психологічних закономірностей розвитку новонародженої дитини.

Комунікативний компонент дав можливість визначити рівень схильності молодих людей до побудови конструктивних взаємовідносин. Виявлено середній рівень комунікативної установки, що свідчить про наявність виражених негативних установок, які є своєрідним «бар'єром» при взаємодії з іншими.

За емоційно-регулятивним компонентом встановлено, що майже половина опитаних молодих людей має значну кількість перешкод у встановленні емоційних контактів, а саме: неадекватний прояв емоцій; негнучкість, невиразність емоцій; невміння управляти емоціями, дозувати їх; небажання зближуватися з людьми на емоційній основі; домінування негативних емоцій.

Обґрунтування необхідності діагностики рівня готовності молодих людей до батьківства та її результати дають підставу для розробки експериментальної програми організації процесу соціально-психологічного супроводу молоді на етапі підготовки їх до вагітності й батьківства, що буде поставлено метою в перспективі подальших розробок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акутина С.П. Формирование осознанного родительства у старшеклассников как духовно-нравственный императив. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Серия «Гуманитарные науки. Педагогика»*. 2009. № 1 (9). С. 133–142.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва : Прогресс, 1986. 422 с.
3. Богачова Н.В. Родительство как фактор устойчивости семьи в современном обществе : автореф. дисс. ... канд. социол. наук : 22.00.04. Казань, 2005. 20 с.
4. Бочелюк В.Й. Сучасні підходи до формування шлюбно-сімейних уявлень та майбутнього батьківства у молоді. *Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві* : монографія. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 35–49.
5. Гильбух Ю.З. Диагностика личностной зрелости. Киев : Научно-практический центр «Психодиагностика и дифференцированное обучение», 1994. 14 с.
6. Каган В.Е. Психосексуальное воспитание детей и подростков. Ленинград : Медицина, 1990. 87 с.
7. Карасевич А.П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2009. 21 с.
8. Карымова О.С. Социально-психологические особенности репродуктивной установки бесплодных мужчин и женщин : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Оренбург, 2010. 241 с.
9. Лемещенко О.Р. Аналіз наукових підходів до вивчення феномену «батьківство». *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : збірник наукових

праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2015. № 3 (38). С. 223–231.

10. Макаров В.И. Формування моральних засад сімейного життя в учнівської молоді : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 21 с.

11. Методика діагностики комунікативної установки (по В.В. Бойко) : методические указания. Томск : Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та, 2015. 20 с.

12. Овчарова Р.В. Психология родительства : учебное пособие для студ. высш. учеб. заве-

дений. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 368 с.

13. Чепелева Н.В. Характеристика процесів розуміння та інтерпретації у контексті психотерапії. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ : Міленіум, 2001. Вип. 21. С. 25–31.

14. Ярошинська О.О. Розвиток поглядів на інститут батьківства в історії української етнопедагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 18 с.